

GUSTAV MEYRINK

19. 1. 1868 – 4. 12. 1932

Spisovatel a mystik Gustav Meyrink, vlastním jménem Gustav Meyer, se narodil 19. ledna 1868 ve Vídni. V roce 1917 mu byla úředně povolena změna jména a literární pseudonym Meyrink se stal jeho právoplatným jménem. Gustav byl nemanželským synem bavorské dvorní herečky Marie Meyerové a württemberského státního ministra Friedricha Carla von Varnbühlera von und zu Hemmingena, který nepovažoval za důstojné svého postavení oženit se s herečkou (v roce 1919 Meyrink odmítl nabídku otcových potomků vstoupit do rodinného kruhu).

Neobvyklý původ poznamenal celý Meyrinkův život, láskyplný vztah syna a matky nepoznal. Vyrůstal tam, kde Marie Meyerová zrovna dostala angažmá. Nejprve v Mnichově, následoval Hamburk a jako sedmnáctiletý se Meyrink dostal do Prahy, kde jeho matka působila během divadelní sezóny 1884–1885 v Německém zemském divadle. V roce 1885 do divadla nastoupil nový ředitel a Marie Meyerová musela odejít do angažmá v Berlíně. Syna nechala v Praze, aby se o sebe staral sám, což jí nikdy neodpustil.

Gustav Meyrink byl na svůj věk velice schopný a pracovitý. V roce 1886 se stal členem pražského veslařského klubu Regatta, ve kterém se scházela pražská německá elita, a patřil mezi jeho nejúspěšnější veslaře. Z gymnázia přešel na obchodní akademii a v létě roku 1888 ukončil studium absolventskou zkouškou. Rok pracoval jako volontér v exportním obchodě. Díky finančním prostředkům, které mu poukázal otec v den plnoletosti, si Meyrink mohl zařídit vlastní podnik. Se synovcem básníka Christiana Morgensterna založil bankovní obchod Meyer & Morgenstern. Firma byla úspěšná a zajišťovala mu vysokou životní úroveň.

Přestože Meyrink brzy pronikl mezi pražskou německou smetánku, nevyhýbal se ani bohémské společnosti a na svou dobu byl dost extravagantní – šokoval nápadným oblečením, výstředně zařízeným bytem, patřil k průkopníkům sportu v Praze (byl vynikajícím veslařem a dobrým šermířem), jako jeden z prvních si pořídil sportovní vůz apod. Navenek Meyrink sice působil jako extrovertní osobnost, ve své podstatě byl ale citlivým a hloubavým introvertem s poetickou duší. Vnitřní konflikty, které byly důsledkem a zároveň i příčinou jeho způsobu života, vyústily v Meyrinkův pokus o sebevraždu (pravděpodobně v roce 1890 nebo 1891). Ve chvíli, kdy se chystal skoncovat se životem, strčil někdo pod dveře jeho bytu leták s reklamou na knihu o okultismu. Meyrink dospěl k závěru, že zasáhl osud, a vrhnul se do studia tajných umění. V roce 1891 se stal spoluzakladatelem a předsedou teozofické lóže Modrá hvězda, zabýval se studiem parapsychologických a okultních jevů a tajných společností.

Ve společenských kruzích byl Gustav Meyrink poměrně známý, ne však oblíbený. Již v devadesátých letech naznačil svůj pozdější přezíravý vztah ke společnosti tím, že se jako bankéř

scházel s mladou generací pražských německých spisovatelů a umělců, kteří se hlásili k novoromantismu (sdílel s nimi lásku ke kouzlu staré Prahy). Pražskou společnost popouzely také Meyrinkovy neuspořádané rodinné poměry. V březnu 1893 se oženil s Hedwigou Aloisií Certlovou. Jejich manželství bylo bezdětné a nepříliš šťastné, a když v srpnu 1897 poznal ve veslařském klubu Regatta Philomena (Menu) Berndtovou, ač stále ženatý, ještě v září téhož roku se s ní tajně zasnoubil. Druhé manželství však bylo uzavřeno až po několika letech – v květnu 1905 v anglickém Doveru, protože Aloisia odmítala přistoupit na rozvod.

Místo toho, aby se Gustav Meyrink přizpůsobil společnosti a zmírnil tak její nenávisť, stranil se jí a neustále přicházel s něčím novým – hypnózou, spiritismem, čtením z ruky. To způsobovalo řadu konfliktů, které vyvrcholily snahou o jeho zničení. Vhodná příležitost se naskytl v roce 1901, kdy důstojník v záloze a kolega z klubu Regatta Wilhelm Ganghofner veřejně urazil Menu Berndtovou a Meyrink ho za to vyzval na souboj. Vyzvaný protivník to však odmítl s odůvodněním, že nemanželský syn herečky mu nemůže dát zadostiučinění. Toto odmítnutí podporovali i dva důstojníci, Ganghofnerovi sekundanti. Když si na jejich chování Meyrink stěžoval u c. k. armádního velitelství, udali ho za urážku na cti a byl odsouzen ke 14 dnům vězení, které soud zmírnil na peněžitou pokutu. Obě strany se proti rozsudku odvolaly.

V lednu 1902 byl Gustav Meyrink znovu zatčen a tentokrát obviněn z finančního podvodu. Při spiritistických seancích prý nutil klienty banky k dalším investicím. Tři měsíce strávil v policejní vazbě (přestože jeho obchodní knihy byly v naprostém pořádku), nakonec byl propuštěn pro nedostatek důkazů. Po propuštění se chtěl znovu vrátit ke svému obchodu, ale byl společensky tak znemožněn, že se mu to již nepodařilo. Navíc ani zdravotně na tom nebyl nejlépe. Ve vazbě se výrazně zhoršila jeho míšní choroba provázená ochrnutím (první příznaky se u Meyrinka objevily v roce 1897, naplno nemoc propukla v roce 1899). Po Praze se tvrdilo, že má syfilis, podle lékařů měl nevléčitelnou tuberkulózu míchy. Nemoc se mu několikrát vrátila a i ke konci života trpěl velikými bolestmi. Léčil se pomocí jógy, studoval jogínské techniky a dodržoval přísnou životosprávu.

Během léčebného pobytu v Drážďanech v roce 1901 se Gustav Meyrink setkal se spisovatelem Oscarem Schmitzem a ten mu poradil, aby své bohaté zážitky a znalosti uplatnil v literární tvorbě. Do světa literatury Meyrink vstoupil jako suverénní, brilantní, snad až požitkářský vypravěč. V září 1901 byla v mnichovském satirickém týdeníku *Simplicissimus* zveřejněna jeho první povídka *Der heisse Soldat* (*Žhavý voják*). Po úspěchu, který vyvolala, se stal Gustav Meyrink pravidelným příspěvovatelem časopisu a svými satirickými povídkami poukazoval na tupost představitelů státní moci, měl spadeno především na vojáky, policisty, právníky a státní úředníky. Na jaře roku 1903 vyšla u nakladatele *Simplicissima* Alberta Langena v Mnichově první sbírka Meyrinkových povídek *Der heisse Soldat und andere Geschichten* (*Žhavý voják a jiné povídky*) a v dalším roce druhá, pod

názvem *Orchideen. Sonderbare Geschichten* (*Orchideje. Podivuhodné povídky*). Literární úspěch Meyrinka tak povzbudil, že se rozhodl navždy opustit Prahu a věnovat se výhradně literatuře.

V květnu 1904 se přestěhoval do Vídně, kde až do listopadu působil jako šéfredaktor časopisu *Der liebe Augustin*. V roce 1905 se během cesty po Anglii podruhé oženil a následující rok se společně se svou manželkou Philomenou Berndtovou, po přechodném pobytu v Montreaux, přestěhoval do Mnichova. Mnichovská předválečná léta byla pro Meyrinka obdobím, kdy byl nejvíce literárně činný. Svými povídkami přispíval nejen do týdeníku *Simplicissimus*, ale také do časopisu *März*, kde publikoval především literární parodie a satirické cestopisné črty. Hned v prvním čísle *März*, vydaném v lednu 1907, byla zveřejněna povídka *Montreux. Ein pessimistisches Reisebild* (*Montreux. Pesimistický obraz z cest*) a v dubnu téhož roku *Prag. Eine optimistische Städteschilderung in vier Bildern* (*Praha. Optimistické líčení města ve čtyřech obrazech*).

V roce 1908 vyšla třetí sbírka Meyrinkových povídek *Wachsfigurenkabinett* (*Kabinet voskových figurín*). Další povídky vyšly v třísvazkovém souboru s názvem *Des deutschen Spiessers Wunderhorn* (*Kouzelný roh německého šosáka*) v roce 1913, v českém překladu byly vydány (v téměř kompletní podobě) pod názvem *Ropuší kletba* (2012). Sbíрка sedmi povídek nazvaná *Netopýři* byla zveřejněna v roce 1926 (česky 1930). Několik próz a výborů z Meyrinkových povídek vyšlo v českém překladu pod názvy: *Opálové oči* (1917), *Šosákův rozhlas* (1928), *Černá koule* (1967) aj.

Povídkové sbírky Gustava Meyrinka jsou mnohem známější než jeho většinou neúspěšné dramatické pokusy, které brzy upadly v zapomnění. Přesto i jeho dramatická tvorba stojí za zmínku. V letech 1909 a 1910 uvedly vídeňské kabarety *Fledermaus* a *Hölle* dramaturgii jeho vlastní povídky *Albín* (1907). Meyrink se pokusil o dramaturgii i některých dalších povídek, ty však nebyly na jevišti nikdy realizovány. V letech 1910–1913 spolupracoval s vídeňským satirikem a humoristou Alexandrem Rodou Rodou, s nímž jej pojilo spoluautorství čtyř divadelních her, které vyšly tiskem v roce 1912: veselohry *Der Sanitätsrat* (*Sanitární rada*), *Bubi* (*Chlapeček*), *Die Sklavin aus Rhodos* (*Otrokyně z Rhodu*) a drama *Die Uhr* (*Hodiny*). Tři veselohry se dočkaly ještě v roce 1918 svého druhého vydání ve svazku *Komödien von Gustav Meyrink und Rody Rody* (*Komedie od Gustava Meyrinka a Rody Rody*). Samotné divadelní inscenace však nebyly úspěšné a brzy po premiéře musely být staženy z repertoáru.

V roce 1911 se Meyrink usadil ve Starnbergu nedaleko Mnichova. V domě u Starnberského jezera, kterému říkal „Dům u poslední lucerny“, našel klidný a útulný domov. Žil zde spokojeně se svou druhou ženou, dcerou Sybillou a synem Harrem. Krásně to vyjádřil pražský německý spisovatel Paul Wiegler v nekrologu uveřejněném v časopise *Die literarische Welt*: „V ‚Domě u poslední lucerny‘ u Starnberského jezera chtěl Meyrink zapomenout na Prahu. Když krácel od zakotvené plachetnice po štěrkové cestičce vstříc svým hostům, oči ve zhublé tváři žhnoucí jako v malarické horečce, jako by ztělesňoval celou Prahu v exilu.“ Od svého odchodu navštívil Meyrink Prahu už jen dvakrát – poprvé

v červenci 1908, aby uvedl do pořádku některé své rodinné záležitosti, podruhé někdy během války. Praha se přesto stala Meyrinkovým osudem a nesmazatelně poznamenala jeho život a dílo. Svou nenávisťnou lásku k Praze popsal slovy: „*Není na světě žádné město, jemuž bychom tak rádi ukázali záda, když v něm žijeme, jako Praha, ale také žádné, po němž bychom tak toužili, sotva jsme je opustili.*“

V díle Gustava Meyrinka se Praha objevovala pravidelně. Werfelova slova z roku 1922 vystihují vše: „*Pro zdravou, jednoduše zdravou rasu, která teď je pánem v zemi, znamená Praha život, hlavní město, kulturu, kulminaci – avšak tajemství města pochopí lépe člověk, který nenachází vlast ani doma, ani v cizině. Neboť poutník – Gustav Meyrink se dotkl jejího nejhlubšího nervu, její druhé tváře, vytvořil spletitý sen jejího prastarého bytí.*“ Krátká povídka s názvem **Neviditelná Praha** popisuje založení města asijskými zasvěcenci, autor zde Prahu vnímá jako bránu mezi dvěma světy a propojuje ji s pronikáním pradávnych asijských vlivů. Stejnojmenná sbírka povídek v Čechách vyšla v roce 1993.

Nejpůsobivější obraz Prahy je ztvárněn v Meyrinkově románu **Golem** (1915, česky 1917). Legendu o Golemovi autor objevil při své četbě o židovském mysticismu. Na knize začal pracovat již v letech 1906–1907, její původní název byl **Der Stein der Tiefe** (*Kámen hlubiny*). První ukázka z románu byla publikována roku 1911 v časopise Der Pan. Od září 1913 do února 1914 román vycházel na pokračování v časopise Die Weissen Blätter. Knižního zpracování se dočkal koncem roku 1915 v nakladatelství Kurta Wolffa. Meyrink ve svém románu originálním způsobem zpracoval pověst o Golemovi, hliněné figuríně rabího Löwa. Snažil se zachovat základní prvky pověsti, postavě Golema dal ale nový, symbolický význam – Golem není postava, ale duchovní princip (tento Golem probouzí lidi k vyššímu duchovnímu životu, je však schopen je i duchovně uspat). Hlavním hrdinou je snivý vypravěč příběhu, který si na Hradčanech v dómu omylem vymění klobouk s rytcem Athanasiem Pernathem. Klobouk v něm pak vyvolává přeludy na pomezí snu a šílenství, v polospánku se jeho prostřednictvím ocitá v pražském židovském ghettu a prožívá to, co před lety prožil sám Pernath. Vypravěč se nakonec z dramatického spánku probudí a vydá se do ulic Prahy, kde konfrontuje sen se skutečností. V závěru románu dochází k setkání vypravěče i Pernatha, při kterém si vyměňují zpětně své klobouky (klobouk je v židovské tradici symbolem lidské identity). Román se pohybuje na hranici mezi přirozeným a nadpřirozeným – čtenář se během četby nemůže rozhodnout, zda to, co je vyprávěno, se přihodilo přirozeným, racionálně vysvětlitelným nebo nadpřirozeným způsobem. Praha se v knize jeví jako začarované město, které své obyvatele ovládá jako loutky – obraz Prahy kolísá mezi obrazem historické Prahy a obrazem fantastického města. Obsahem textu i kompozičními prostředky tak lze **Golema** zařadit do fantastické literatury. Spisovatel fantasy Jorge Luis Borges Meyrinkovu knihu uctíval a podle toho také oceňoval: „*Gustav Meyrink zasadil tuto legendu ... do snového prostředí na druhé straně zrcadla a obdařil ji hrůzou tak hmatatelnou, že celá*

ta léta zůstala v mé mysli.“ Román byl čtyřikrát zfilmován, dvakrát Paulem Wegenerem (zachovala se pouze kopie Wegenerovy druhé verze – klasiky německého expresionistického filmu 20. let). **Golem** obohatil pražskou tematiku i po stránce výtvarné – v roce 1916 vydal grafik a ilustrátor Hugo Steiner-Prag v nakladatelství Kurta Wolffa soubor dvaceti pěti litografií, osm z nich pak bylo zařazeno do dalšího vydání románu z roku 1917.

Golem přinesl Meyrinkovi fantastický úspěch a světovou proslulost, jeho další romány již nedosáhly takové síly a přesvědčivosti. V roce 1916 vyšel román **Zelená tvář** (česky 1925), který čtenáře zavádí do Holandska na počátku 19. století. Příběh dalšího románového díla **Noc Valpurgina**, též **Valpuržina noc** (1917, česky 1925), s podtitulem **Fantastický román**, se odehrává o čarodějnické noci z 30. dubna na 1. května 1917. Autor se v něm vrací do Prahy na Malou Stranu, kde na podivuhodný svět malostranských paláců neustále působí mystické síly. Jejich představitelem je záhadná bytost herec Zrcadlo – prázdná postava bez vlastního ega, do níž se převtělují jiné bytosti různých dob a náboženství (nesmrtelní duchové zašlých staletí ovlivňují jednání současníků). Dochází zde k typicky „meyrinkovskému“ prolnutí příznaků současných i minulých, protínají se tu dvě časová pásma, současnost a doba husitská. Meyrink zároveň vytváří groteskní a tajemný obraz historické Prahy – sídla staré šlechty, starého měšťanstva a starých předsudků. Román se u kritiky nesetkal s velkým úspěchem. Byla mu vytýkána duševní sterilita a byl vnímán pouze jako apel na zvědavost a fantastický instinkt současníků. Působil dokonce jako pokus o rozpoutání revoluce.

Gustav Meyrink líčil společnost s opovržením a nenávisť. Kritikou a parodií, výsměchem a satirou vedl boj proti lži a domýšlivosti. V roce 1917 se proti němu rozpoutala štvavá kampaň, která ve Vídni vyústila v konfiskaci jeho knih. Autor však žil v ústraní ve Starnbergu, kde se věnoval studiu okultismu a přípravě svého dalšího románu. Postupně se ale dostal do finanční tísně a byl nucen začít pracovat jako překladatel. Do němčiny překládal především dílo Charlese Dickense a Waltera Scotta.

Ve dvacátých letech se Gustav Meyrink soustředil především na svou vydavatelskou a ediční činnost (vydával např. řadu Romány a knihy magie), psal teoretická pojednání a esoterické eseje. K vydání románu **Bílý dominikán** došlo v roce 1921 (česky 1927). Hlavní slovo v něm má osamělý spisovatel, který je proti své vůli nepochopitelnou silou přinucen sepsat neuvěřitelný životopis záhadného zemřelého. Román nebyl přijat s velkým nadšením, pro svou přílišnou přetíženost okultním a mystickým učením se stal těžko srozumitelným pro nezasvěceného čtenáře. V roce 1927 vyšel poslední dokončený román Gustava Meyrinka s názvem **Anděl západního okna** (česky 1937). Literární věda však nemá jednotný názor na Meyrinkovo autorství tohoto díla. Autor, v té době již těžce nemocný, na něm spolupracoval se svým přítelem Alfredem Schmidem Noerrem a míra této spolupráce není dosud plně objasněna. Každopádně však toto dílo svou uměleckou hodnotou značně převyšuje předchozí Meyrinkův román. Autorovi se v něm podařilo nenásilně včlenit okultní vědění do děje i jednotlivých postav.

Po synově sebevraždě ztratil spisovatel a mystik Gustav Meyrink chuť k životu. Rozloučil se se svými blízkými a bez stesku, odevzdaně a s jasnou myslí očekával smrt. Na konci svého života tak dosáhl vnitřní jednoty, po které vždy toužil. Zemřel 4. prosince 1932 ve Starnbergu – zemřel v harmonii, obklopen láskou a úctou lidí, jež duchovně obdaroval. Několik měsíců po Meyrinkově smrti se moci chopili nacisté, kteří v květnu 1933 pálili knihy na hranicích v německých univerzitních městech. Meyrinkovy knihy byly také spáleny. Nacistické kulturní propagandě totiž nevyhovoval jejich antimilitaristický obsah, výsměch nafoukaným velkoněmcům a skutečnost, že jejich autor byl, a dodnes často bývá, mylně považován za Žida. Po válce se situace na knižním trhu začala postupně měnit, obnovilo se vydávání Meyrinkových knih i jejich překlad do jiných jazyků.

Spisovatel Gustav Meyrink byl životním realistou a na základě toho rostl jeho vážný zájem o tajné nauky. Označovat ho proto za autora okultní literatury nebo za klasika literatury fantastické není zcela přesné. Pravdou je, že byl příznivcem buddhismu a některých dalších východních nauk a že mnohé jeho prózy mají ireálné, expresivní až halucinatorní ladění. Především ve svých povídkách se však Meyrink vždy udržel na hranici mezi světem skutečným a vymyšleným a vědomě těžil z groteskního a paradoxního napětí mezi nimi. Ve svých povídkách a románech vytvořil celou řadu podivínských badatelů, šílenců, šarlatánů či podvodníků, ale vedle nich také postav toužících po poznání. Gustav Meyrink věřil, že poznání dosáhne jenom ten, kdo spojuje rozumové poznání světa s jeho citovým prožíváním a jehož pohnutky jsou čisté. Jeho dílo dodnes vzbuzuje velikou pozornost a zájem o něj stále vzrůstá.

(Zpracovala: Lenka Štolfová)